

เพื่อความเจริญแพร่หลายแห่งธรรม
และความเจริญอกงามแห่งปัญญา

.....

.....

อุ น ม ภา ติ

สอง

คนหนุ่มสาว

ก บั ง ส อ ช ด

ธ ร ร ม : ส ำ ท ร ั บ ค บ ท นุ่ ม ส า ว

พระธรรมเทศนาโดย พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)

ธรรมะสำหรับคนหนุ่มสาว

อุดมคติของคนหนุ่มสาว

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)

จัดพิมพ์โดย ธรรมสภา ครั้งที่ ๑ พุทธศักราช ๒๕๕๐

จำนวนพิมพ์ ๕,๐๐๐ เล่ม

การพิมพ์หนังสือธรรมะเป็นอนุสรณ์และที่ระลึก นอกจากเป็นการจัดทำสิ่งซึ่งเป็นประโยชน์ที่คงอยู่ยืนานแล้ว ยังเป็นการบำเพ็ญธรรมทาน คือการให้ธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสสรรเสริญว่าเป็นทานอันยอดเยี่ยมอีกด้วย ผู้ปฏิบัติเช่นนี้จึงได้ชื่อว่า มีส่วนร่วมเผยแพร่ธรรม อันจะอำนวยประโยชน์สุขที่แท้จริงแก่ประชาชน

ท่านที่ประสงค์จัดพิมพ์เผยแพร่เป็นธรรมทาน โปรดติดต่อที่....ธรรมสภา

๓๕/๒๗๐ จรัลสนิทวงศ์ ๖๒ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

โทร. ๔๓๔-๓๕๖๖, ๔๓๔-๔๒๖๗, ๔๔๑-๑๕๘๘ โทรสาร. ๔๒๔-๐๓๗๕

คำนำ

หนังสือชุด 'ธรรมะสำหรับคนหนุ่มสาว' มีทั้งหมด ๘ เล่มด้วยกัน คือ

๑. สถาปนาธรรมให้เกิดขึ้นและยั่งยืนในสังคม
๒. พุทธธรรมกับการพัฒนาชีวิต
๓. พุทธศาสนากับชีวิตและสังคม
๔. อุดมคติของคนหนุ่มสาว
๕. หลักทั่วไปของพุทธศาสตร์
๖. เกณฑ์วินิจฉัยความหมายและคุณค่าของพุทธธรรม
๗. บทบาทนักศึกษาในการส่งเสริมพุทธศาสนา
๘. ธรรมะสำหรับนักศึกษาแพทย์

แต่ละเล่มเป็นธรรมกถาที่พระเดชพระคุณพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้แสดงไว้แก่คนหนุ่มสาว นิสิต นักศึกษา ตามสถาบันการศึกษาต่างๆ ช่วงระหว่างปี พ.ศ.๒๕๑๔ - ๒๕๒๗ แม้ว่ากาลเวลาจะล่วงเลยผ่านมานานหลายปีแล้วก็ตาม แต่เนื้อหาของธรรมกถาทุกเรื่องยังคงลึกซึ้ง และทันสมัยอยู่เสมอ สมดังคำกล่าวที่ว่า ธรรมะเป็นอกาลิก คือ ไม่ขึ้นกับกาลเวลา ไม่จำกัด

ด้วยกาล คือ อ่านเมื่อใดก็ได้สารัตถประโยชน์อันมากมายเอนก
อนันต์เมื่อนั้น

ธรรมสภา มีความภูมิใจอย่างยิ่งที่ได้จัดพิมพ์ธรรมกถาชุด
นี้อีกครั้ง ด้วยระบบออฟเซท ทำให้ตัวอักษรคมชัด น่าอ่านกว่า
ฉบับเดิม ซึ่งพิมพ์ด้วยระบบการพิมพ์ที่ใช้ตัวเรียงตะกั่ว โดยการ
พิมพ์ครั้งนี้ ได้แยกพิมพ์เป็นเล่มเล็กๆ เพื่อสะดวกแก่การเลือก
อ่านตามหัวข้อที่สนใจ หรือจะอ่านทั้งหมด และเก็บสะสมไว้ทั้งชุด
ก็จะเป็นประโยชน์ยิ่งขึ้น หนังสือชุดนี้ของพระเดชพระคุณพระ
ธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) เป็นผลงานที่มีค่าล้ำเลิศ ควรแก่
การอนุรักษ์ไว้คู่โลกตราบนานเท่านาน

ธรรมสภา ใคร่ขอกราบนมัสการขอพระคุณพระเดชพระ
คุณพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ที่ได้มีเมตตาอนุญาตให้
ธรรมสภาจัดพิมพ์หนังสือชุด ‘ธรรมะสำหรับคนหนุ่มสาว’ เป็นการ
ให้เปล่า เพื่อการเผยแผ่ธรรมไปสู่กว้าง

ธรรมสภา หวังว่าการจัดพิมพ์หนังสือชุดนี้ จะมีส่วนช่วย
ในการสร้างสัมมาทิฐิให้เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งเป็นทางตรงที่จะ
ช่วยจรรโลงให้โลกพบกับสันติสุข

ด้วยความสุจริต หวังดี

ธรรมสภาปรารถนาให้โลกพบกับความสุขสงบ

สารบัญ

อุดมคติของคนหนุ่มสาว	๑
ความหมายของอุดมคติ	๒
รากฐานและความหมายที่แท้จริง ของการแสดงออกอย่างเสรี	๔
เมื่อไรใครจะเริ่มต้น	๖
ซากเก่าของพวกตนกับเปลือกใหม่จากพวกอื่น	๙
ถ้าเป็นอย่างนี้ ก็ต้องตามเขาอยู่เรื่อยไป	๑๒
ซากเก่าที่ทำให้หลงติเตียนกันเอง	๑๔
จุดที่พลาดและล้มเหลวของพวกเก่าและพวกใหม่	๑๗
อะไรควรเป็นที่หมายของชีวิต (ทั้งส่วนตนและสังคม)	๑๘

คุณประโยชน์แห่งธรรม	๒๐
การศึกษาที่ดีต้องมีธรรม	๒๑
ธรรมะเป็นเครื่องวัดความสำเร็จ	๒๕
ศาสนาจำเป็นสำหรับคนหนุ่มสาว	๒๙
นิยามคำว่า ศาสนา	๓๑
จุดหมายสูงสุดของศาสนา	๓๓
ศาสนาสำหรับคนหนุ่มสาว	๓๕

อุดมคติของคนหนุ่มสาว

ในการสัมมนา ทางฝ่ายผู้จัดแจ้งไว้ว่า แม่ในสังคมไทยจะไม่นิยมการพูด แสดง หรือเปิดเผยคุณความดีของตนเอง แต่ผู้จัดสัมมนาประสงค์ให้การสัมมนาครั้งนี้เป็นกรณีพิเศษที่ต้องการให้ผู้พูดเปิดเผยเรื่องราวของตนและคุณสมบัติส่วนตัวที่ตนชอบใจ เพื่อเป็นข้อคิดหรือคติแก่ผู้ร่วมสัมมนาต่อไป

อย่างไรก็ตาม ผู้พูดนี้ขอโอกาสที่จะแสดงในเอกสารเฉพาะข้อคิดเห็นบางประการ ที่ต้องการจะเสนอให้ผู้ร่วมสัมมนาพิจารณาสวนเรื่องเกี่ยวกับตนเองหากมี จะยกไว้ต่างหาก

ต่อไปนี้คือ ข้อคิดเห็นบางประการ ที่เสนอแก่คนหนุ่มสาวสมัยปัจจุบันเพื่อพิจารณา โดยหวังว่าอาจเป็นประโยชน์บ้างอย่างใดอย่างหนึ่ง

ความหมายของอุดมคติ

คำว่า 'อุดมคติ' ไม่มีในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ไม่ใช่คำไทยเดิม เป็นคำบัญญัติขึ้นเพื่อแทนคำต่างประเทศ ในภายหลัง เมื่อถือความเทียบเคียงจากคำต่างประเทศคำนั้น คือ ideal น่าจะให้ความว่า หลักการ แนวทาง หรือแบบอย่างการดำรงชีวิตที่ดีว่าดีที่สุด หรือสิ่งที่ดีที่สุดซึ่งยึดถือเอาเป็นหลัก เป็นแนวทาง หรือเป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิต

ที่ต้องมีคำว่า 'ถือ' หรือ 'ยึดถือ' ก็เพราะไม่ใช่ของที่เป็นไปอย่างนั้นเองโดยธรรมดา หรือเป็นหลักความจริงโดยธรรมชาติ แต่เป็นเรื่องของความควร ซึ่งขึ้นต่อความเชื่อ ความเห็น ความเข้าใจ คำว่า ถือ หรือยึดถือ อาจเปลี่ยนเป็น เชื่อ เห็น เข้าใจ หรือยอมรับ เป็นต้นก็ได้ นอกจากนั้น บางทีคำว่า 'อุดมคติ' มีความหมายเป็นจุดหมายหรือที่หมายไปก็มี คือหมายถึง สิ่งที่ยึดถือเอาเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิต

ความคิดเห็นที่เสนอในที่นี้มีเพียงว่า ท่าทีของบุคคลต่ออุดมคติที่ยึดไว้นั้นน่าจะมีสองแบบ คือ แบบที่ชอบใจถูกใจแล้วรับเอามายึดถือไว้ ตนเองได้แต่เพียงมุ่งมั่นปฏิบัติให้เป็นไปอย่างนั้นอย่างเดียวพวกหนึ่ง กับแบบพิจารณามองเห็นเหตุผลด้วยตัวเอง เข้าใจชัดเจน แน่ใจ แล้วจึงยึดถือปฏิบัติตาม พวกหนึ่ง

แบบแรก เรียกว่าพวก ศรัทธาบอด แบบหลังเป็นศรัทธาที่มีปัญญากำกับ ขอเสนอว่า อุดมคติ หรือคติใดๆ ก็ตามควรเป็นไปตามแบบหลัง ซึ่งจะทำให้ไม่เป็นการถือรั้น ไม่เป็นเหตุให้เที่ยวเบียดเบียนบีบบังคับคนอื่น และไม่เป็นเครื่องถ่วงปิดกั้นขัดขวางความก้าวหน้าทางปัญญาของตนเอง

ข้อเสนอที่ว่านี้ ดูเป็นเรื่องธรรมดาสามัญ ใครๆ ก็ทราบ ไม่น่าจะต้องพูดไว้ แต่ในทางปฏิบัติ สิ่งที่ยึดถือไว้นี้แหละ มักกลับเป็นตัวการสำคัญที่กลับมาผูกมัดตัวเองไว้ หรือถ่วงขัดขวางไม่ให้สามารถก้าวหน้าต่อไปได้ จึงควรเป็นผู้พร้อมที่จะพิจารณาตรวจสอบคติ อุดมคติของตนได้เสมอ เพราะแท้จริงแล้ว อุดมคติที่ยึดไว้ก็เพื่อการก้าวหน้าไป หรือเพื่อให้ถึงความเป็นอิสระนั่นเอง

บางคราวอุดมคติกลับเป็นเครื่องผูกมัดหรือขัดขวางตนเองได้ ทำให้ดูเหมือนว่า อยู่โดยไม่มีอุดมคติ หรือคติเลยจะดีกว่า ดูเฉินๆ อาจจะเห็นอย่างนั้น แต่ความจริงมนุษย์ทุกคน ถ้าไม่ใช่คนเสียสติ ย่อมยึดถืออะไรบางอย่างเป็นเครื่องจูงในการดำเนินชีวิต และยึดถืออะไรบางอย่างเป็นตัวนำในการกระทำทุกๆ อย่าง แต่สิ่งหรือคตินี้เขายึดไว้อย่างมีตัว มั่วๆ ไม่ได้นำขึ้นมาสู่ความคิดหรือการใช้ปัญญา เช่น ยึดเอาแต่ที่ตัวได้เข้าว่า ผลที่ออกไปนอกตัวใครๆ เป็นอย่างไรไม่ต้องคำนึง จึงกลับเป็นสิ่งที่

เลวร้ายและก่อผลเสียหายได้มาก แม้แต่คนที่ใช้ชีวิตอยู่อย่าง
เลื่อนลอยที่สุด ก็ไม่ใช่ลอยเรื่อยไปเฉยๆ เมื่อยังมีชีวิต คนก็
ย่อมทำการต่างๆ ถ้าเฉยเลยหรือลอยเลย ก็ไม่มีชีวิต ไม่ใช่คน
พวกที่อยู่อย่างเลื่อนลอย ก็คือ พวกที่ฉวยเอา คำเอา ไปครวญ
ที่ๆ คือ ยึดถือเอาตามความรู้สึก ไม่ใช่อยู่ด้วยความคิด ไม่ใช่ใช้
ปัญญา สองพวกนี้อาจจะเรียกว่ามีสติได้เหมือนกัน แต่ไม่ใช่สติ
ที่ดี ไม่ยอมรับกันว่าเป็นอุดมคติ ชีวิตที่ขาดแนวทาง และกระทำ
การต่างๆ โดยมิได้คิดกะไว้ด้วยสติปัญญา ย่อมไม่เป็นระเบียบ
จึงสับสนยุ่งเหยิง ว้าวุ่น ทั้งภายในและภายนอก เมื่อภายในใจ
แต่ละคนวุ่น สังคมก็ย่อมวุ่น และเมื่อสังคมวุ่น แต่ละคนก็ยิ่งวุ่น
หนักขึ้นเป็นธรรมดา

รากฐานและความหมายที่แท้จริง ของการแสดงออกอย่างเสรี

ปัจจุบันมีความรู้สึกทั่วไปในหมู่นักรุ่นใหม่ว่า ควรมีการ
แสดงออกอย่างเสรี คือใครมีความรู้สึก มีความคิดเห็นอย่างไร
ก็ควรมีโอกาสแสดงออกภายในขอบเขตอันควร ซึ่งจะเป็นการ
ปฏิบัติชอบด้วยหลักประชาธิปไตย และจะเป็นทางส่งเสริมความ
ก้าวหน้าแห่งวิทยาการเป็นต้น ในเรื่องนี้ ขอเสนอความคิดเห็นว่า

การแสดงออกเสรีเช่นนี้ในรูปใดๆ ก็ตาม ถ้าขาดรากฐานที่อยู่ลึก
ซึ่งลงไปเป็นที่มาแล้ว ก็น่าจะไม่ใช่ให้เกิดผลสำเร็จที่ควรมุ่งหมาย
แต่จะกลายเป็นการกระทำที่เลื่อนลอย หรือเป็นเพียงการแสดง
ด้วยอยากเด่น อวดโก้ แสดงปมเป็นต้นไป รากฐานที่ว่านี้ก็คือ
การแสวงปัญญา ความใฝ่ธรรม หรือความใฝ่แสวงคุณค่าที่แท้
จริง รากฐานอันนี้นอกจากจะทำให้การแสดงออกเสรีนั้น เป็นไป
อย่างมีความรับผิดชอบ มั่นคง และนำไปสู่ผลสำเร็จอย่างแท้จริง
แล้ว ยังเป็นแรงผลักดันอยู่ในตัวที่จะให้การแสดงออกอย่างเสรี
นั้นเกิดมีขึ้นจนได้อีกด้วย

ถัดจากความใฝ่แสวงธรรม-สัจจะ-ปัญญา หรือคุณค่า
ที่แท้จริงซึ่งเป็นรากฐานนั้นขึ้นมา ยังมีองค์ประกอบสำคัญที่เป็น
ตัวกำกับการกระทำและการแสดงออกต่างๆ อีกชั้นหนึ่ง คือ การ
คิด การค้นและการทำอย่างจริงจัง ซึ่งหมายถึงการใช้สติปัญญา
พิจารณาไตร่ตรองหาเหตุผลโดยรอบคอบเที่ยงธรรม การศึกษา
ค้นคว้าสอบสวนข้อเท็จจริงและความหมายของสิ่งต่างๆ อย่าง
ละเอียดถี่ถ้วน และการลงมือกระทำการที่มั่นใจแล้ว ด้วยความ
แข็งขันแน่วแน่จริงจัง องค์ประกอบสามอย่างนี้ น่าจะนำมาใช้
กำกับการแสดงออกอย่างเสรีทั้งหลาย หรือควรสร้างขึ้นให้พร้อม
ก่อนจะมีการแสดงออกอย่างเสรีด้วยซ้ำไป เพราะเท่าที่มองเห็น
การคิดค้นและทำอย่างจริงจังนี้ เป็นสิ่งที่เรายังขาดกันอยู่มาก

ขาดเสียยิ่งกว่าการแสดงออกที่เข้าใจกันว่าเป็นความเสรีนั้น
อีกเป็นไหนๆ

เมื่อไรใครจะเริ่มต้น

สิ่งที่พบเห็นบ่อยที่สุดอย่างหนึ่งในสมัยปัจจุบันคือ การ
ตำหนิติเตียน ทักตะขิดขัดแย้งตลอดจนถึงการโจมตีจากบุคคล
ต่อบุคคล หรือต่อคนอีกพวกหนึ่ง หรือต่อสถาบันต่างๆ โดย
เฉพาะระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ การตำหนิ และการแสดง
ทักตะขิดเหล่านี้ เมื่อเกิดจากความหวังดี เป็นการเตือนสติ เสนอ
แนะ แนะนำชี้ช่องทางให้ ตลอดถึงทำให้สำนึก โดยต้องให้มี
การปรับปรุง ทำให้ดีขึ้น ย่อมเป็นประโยชน์ และมีส่วนต่ออยู่มาก
แต่ถ้าจะให้ดีจริง เป็นประโยชน์ และเกิดผลสำเร็จจริง ควรจะมี
ความเอาจริงเอาจังกับปัญหาต่างๆ อย่างลึกซึ้งและแน่วแน่มั่นใจ
จริง ไม่ใช่เพียงการไวยวายเป็นผิวเผินหรือพันทา

เรื่องที่ติเตียน ขัดแย้ง โจมตีกันนั้น รวมแล้วคงมี ๒
ประเภทใหญ่ๆ ประเภทที่ ๑ คือความเห็นที่ไม่ลงรอยในเรื่อง
เดียวกัน หรือความรู้สึกขัดกันในเรื่องเดียวกัน เพราะมองเห็นสิ่ง
นั้น หรือเข้าเกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นสิ่งนั้นด้วยสายตาและทัศนคติ
ของผู้ผ่านประสบการณ์และได้รับการปลูกฝังอบรมมาคนละ
อย่าง ความจริงจังที่ต้องการเพื่อแก้ปัญหาในกรณีนี้ ก็คือ การ

ศึกษาวิจัยปัญหาอย่างจริงจัง แสวงหาสืบค้นข้อเท็จจริงต่างๆ
อย่างละเอียด ด้วยความมุ่งมั่นอดทน และนำมาพิจารณาไตร่
ตรองใช้ความคิดมองหาเหตุผลวินิจฉัยด้วยใจเป็นกลาง อาจลง
เอยด้วยถือเอาข้างใดข้างหนึ่ง หรือประนีประนอมอมชอมกัน
สุดแต่จะสำเร็จประโยชน์เป็นผลดีทางใด

เรื่องประเภทที่ ๒ ที่ตำหนิติเตียน โจมตีกันอยู่เสมอ เป็น
เรื่องธรรมดาสามัญที่ทุกคนรู้และเข้าใจ มองเห็นอย่างเดียวกันว่า
อย่างไรผิด ดีชั่ว ควรไม่ควร เป็นประโยชน์ไม่เป็นประโยชน์ โดย
เฉพาะที่เกี่ยวกับความรับผิดชอบ ความสุจริตทสุจริต และความ
ผิดพลาดต่างๆ ว่า ทำไมคนนั้น พวกนั้น สถาบันนั้น ทำอย่างนั้น
คนนี้ทำอย่างนี้ ไม่ทำอย่างนั้นอย่างนี้

การติเตียนโจมตีประเภทนี้ เป็นภาพและเสียงชินหูชินตา
ในชีวิตประจำวัน จนดูเหมือนทุกคนเป็นเจ้าของทุกซ์ มีคนอื่นสิ่งอื่น
สถาบันอื่นเป็นจำเลยเรื่อยไป เมื่อทุกคนเป็นเจ้าทุกซ์ ผู้อื่นที่เป็น
จำเลยจึงหาตัวไม่ได้ การลงมือทำหรือลงมือแก้ไขจึงไม่มี การ
กระทำอย่างนี้ก็คือ การเกี่ยงกัน และการขัดทอดกัน ซึ่งแสดงว่า
สังคมนั้นประกอบด้วยผู้ไม่มีความสำนึกในความรับผิดชอบทั้ง
สิ้น หรือไม่ก็เป็นสังคมของคนใจแคบที่ทุกคนไม่มีใครยอม
ทำก่อน เพราะกลัวตนเองจะเสียเปรียบ ซึ่งเป็นความรู้สึกที่น่า
ละอาย

ความจริงทุกคนมีส่วนรับผิดชอบในปัญหาทุกอย่างที่กระทบกระเทือนสังคม หรืออาจพูดได้ว่าทุกคนมีส่วนรับผิดชอบในการทำให้ปัญหาแต่ละอย่างนั้นเกิดขึ้นตามระดับและอัตราที่สัมพันธ์ใกล้หรือห่าง ตรงหรืออ้อมของแต่ละคนๆ ความจริงจึงที่ต้องการในเรื่องนี้ก็คือ การคิดสำรวจความรับผิดชอบนั้น ก่อนที่จะมองหาหรือบอกแก่ใครอื่นเพราะเมื่อจะให้ธรรมดาแล้ว ใครรู้สำนึก และเข้าใจก่อน คนนั้นต้องทำก่อน การกระทำต้องเริ่มต้นที่คนนั้น ก่อนจะเตือน ต่อว่า หรือตำหนิใครอื่น ต้องได้สำรวจแล้วว่า บทบาทในส่วนที่ตนจะพึงเกี่ยวข้องนั้นมีพร้อมอยู่แล้ว หรือได้เริ่มขึ้นแล้วด้วย ใครรู้ คนนั้นต้องเริ่ม ใครตระหนัก คนนั้นต้องลงมือ ผู้ที่รู้แล้วไม่เริ่มก่อน ย่อมควรได้รับการตำหนิมากที่สุด และก่อนคนอื่น เพราะถ้าไม่เริ่มที่ผู้รู้ตัวก่อน แล้วเมื่อไรใครจะเริ่ม

จุดอ่อนที่สุดอย่างหนึ่งของสังคมไทยปัจจุบันน่าจะเป็นข้อนี้คือ ทุกคนรู้แต่ไม่มีใครเริ่ม ในกรณีคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ สมมติว่า ถ้าคิดว่าคนรุ่นเก่านั้นหมดหวังสิ้นทางแก้ไขปรับปรุงแล้ว ความหวังสำหรับคนรุ่นใหม่ก็ยังมีอยู่อย่างสมบูรณ์ และเป็นความหวังที่คาดผลสำเร็จได้แน่นอนที่สุด คือ เริ่มที่ตนเอง การสร้างรุ่นของพวกตนไว้ให้พร้อมก่อนจะไม่ดีกว่าหรือ เพราะเป็นวิธีที่แน่ใจที่สุด และถึงอย่างไรก็ต้องทำอยู่ดี เพราะผู้ที่ได้รับ

ผิดชอบต่อสังคม ก็ต้องทำตนให้เป็นผู้พร้อมที่จะรับผิดชอบเสียก่อน

ซากเก่าของพวกตนกับเปลือกใหม่จากพวกอื่น

ลักษณะเด่นอย่างหนึ่งของยุคปัจจุบัน ก็คือ คนรุ่นใหม่ได้เกิดขึ้นมาและมีชีวิตอยู่ท่ามกลางความระคนปนประหว่งของเก่ากับของใหม่ ระหว่างสิ่งภายในที่คงเหลือจากอดีตกับสิ่งใหม่ที่หลั่งไหลมาจากภายนอก ทำให้ยากที่จะแยกแยะทำความเข้าใจได้ทั่วถึงและทันการที่จะเลือกเฟ้น ยึดถือ และปรับตัวเข้าได้อย่างฉลาด จึงเป็นปัญหาหนักมากท่ามกลางความสับสนนั้น ถ้าไม่มีหลัก ก็จะไม่มีโอกาสตรวจดูสิ่งใดอย่างลึกซึ้งเพียงพอที่จะมองเห็นคุณค่าและความหมายที่แท้จริงได้

การมีชีวิตอยู่อย่างเลื่อนลอยแบบไขว่คว้าและยึดฉวยสิ่งที่สนองความต้องการ แบบพอให้ตื่นเต้นผ่านไปทีหนึ่ง คราวหนึ่ง จึงเป็นสภาพที่ด่าขยี้ได้ จนเป็นลักษณะอย่างหนึ่งของสมัยปัจจุบัน เมื่อเวลาที่จะคิดตกลงกับตนเองก็ไม่พอเสียแล้ว จะไปคิดเผื่อคนอื่นอย่างไร จึงตัวใครตัวมันมากขึ้น หรือแล้วแต่ตัวฉันรู้สึกหรือจะเอาอย่างไร ท่ามกลางสภาพเช่นนี้ ของตนเองที่มีภายในก็มีแต่ของเก่าแก่ที่เหลือนจากอดีต ส่วนของใหม่ ก็มีแต่ของมาจากภายนอก น่าสงสัยว่าการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ของตนเอง

ที่ควรยกขึ้นชูวอดได้ จะมีบ้างสักเท่าไร

สำหรับของภายในของตนเองนั้น ในเมื่อไม่มีหรือแทบไม่มีสิ่งที่สร้างสรรค์ขึ้นเองใหม่ ก็มีแต่ของที่เหลือมาจากอดีต ของที่เหลือมาจากอดีตนั้น เมื่อเวลาผ่านไปๆ และมีสิ่งใหม่ๆ จากภายนอกหล่นเนื่องเข้ามา ก็ย่อมเลื่อนลาง สลายตัวไปเรื่อยๆ ที่คงรอดอยู่ได้ทั้งรูปร่างและแก่นสารโดยสมบูรณ์นั้นน้อยนัก ส่วนมากแม้เหลืออยู่ก็เป็นเพียงซากของอดีต ซากนั้นคือสิ่งที่หมดชีวิตสูญคุณค่าและความหมายเดิมที่แท้จริงของมันไปแล้ว บางทีก็มีคุณค่าและความหมายใหม่เกิดขึ้น ซึ่งมักจะไม่เป็นไปในทางที่ดีงามอย่างของเดิม หรือเหลือแต่ความหมายที่ผิวเผินชวนให้เข้าใจผิด และนำไปใช้ในทางที่ผิด ภาพที่คนรุ่นใหม่มองเห็นสำหรับของภายในของตนเองเหล่านี้ จึงมักเป็นเพียงซากของอดีตหรือความหมายที่ไขว่เขวเลื่อนลาง ซึ่งเป็นความเข้าใจผิดพลาดอย่างมากมาย ยิ่งความรู้สึกว่าเก่าทึม ไม่น่าสนใจเข้าผสมด้วยแล้ว ก็ยิ่งทำให้เกิดทัศนคติในทางผละเหิน ทำให้ไม่มีโอกาสค้นหา และห่างเหินจากความหมายเดิมที่แท้จริงมากขึ้น

ส่วนของที่ประดังเข้ามาจากภายนอกนั้น หลายอย่างมีความใหม่ผสมจี๊ดความต้องการบางอย่าง จึงมักทำให้ตื่นตัวรับเอา โดยลืมที่จะตรวจสอบคุณค่าและความหมายที่แท้จริงของมัน พร้อมกันนั้น ของอีกหลายอย่างซึ่งละเอียดลึกซึ้งที่เข้ามา

พร้อมๆ กันก็ถูกมองข้ามไป

ด้วยเหตุนี้ในปัจจุบันจึงมีลักษณะอาการหลายอย่างที่ทำให้เกิดความรู้สึกว่าเรากำลังเป็นที่สังขมของเสียหรือสิ่งที่ต่ำทรามจากหนทางทั้งสองสาย คือ ด้านภายใน ก็รับช่วงมาแต่เพียงสิ่งที่เป็นซาก พร้อมทั้งความหมายที่ผิวเผินและผิดเพี้ยนของอดีต ส่วนภายนอกก็รับเข้ามาแต่รูปร่างที่เป็นเปลือกแห่งความจริง หรือพูดสั้นๆ ว่า ได้แต่ซากเก่าของพวกตนกับเปลือกใหม่จากพวกอื่น

ความหวังสำหรับอนาคตอยู่ที่ว่าจะต้องสามารถสร้างสรรค์ปรุงแต่งสิ่งใหม่ หรือดัดแปลงสิ่งเก่าขึ้นมา ให้ตนอยู่ได้อย่างมีคุณค่าและมีความหมาย ซึ่งเหมาะสมกับตน การจะทำได้เช่นนี้ก็ต้องขึ้นกับความสามารถที่จะแยกแยะค้นหาและเลือกเฟ้นคุณค่าและความหมายต่างๆ อย่างถูกต้อง ซึ่งหมายถึงการที่จะต้องมีความเข้าใจในสิ่งต่างๆ อย่างลึกซึ้ง ที่กล่าวข้างต้นนั้นเป็นข้อเสนออย่างหนึ่ง สำหรับบำรุงสติให้เกิดความยั้งคิดที่จะพิจารณาแยกแยะระหว่างสิ่งที่ยึดกับสิ่งแท้ส่วนหนึ่ง สิ่งสำคัญที่จะต้องย้ำไว้ในที่นี้อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งจะเป็นหลักในการดำรงอยู่ท่ามกลางความสับสนนี้ได้ ก็คือการคิด ค้น และลงมือทำอย่างจริงจัง โดยมีความไม่แสวงธรรม-ลัทธิ-ปัญญาเป็นรากฐานอย่างมั่นคง

ถ้าเป็นอย่างนี้ ก็ต้องตามเขาอยู่เรื่อยไป

บรรดาซากแห่งอดีตของพวกเรานั้น พุดถึงเฉพาะในด้าน พระพุทธศาสนาอย่างเดียวก็นับมากมาย แม้ที่ต้องการกล่าวถึง ก็คือภาพที่ปรากฏในทางความประพฤติปฏิบัติ ความประพฤติ ปฏิบัติที่เห็นๆ กันอยู่ ซึ่งเรียกรวมๆ กันในไปในนามว่า พระพุทธศาสนานั้นมีจำนวนมาก แต่จะต้องชะงักใจไว้ก่อนแต่ต้นว่า ภาพที่มองเห็นอาจจะไม่แสดงถึงตัวจริงหรือเนื้อแท้ก็ได้ หลายอย่าง ความหมายเดิมจนจะหมดไป และจนจะกลายเป็นซาก หลายอย่างกลายเป็นซากซึ่งคุณค่าและความหมายเดิมหมด ไปนานแล้ว บางอย่างไม่ใช่แม้แต่ซากของตัว แต่เป็นซากอื่น แปลกปลอมเข้ามา

ที่เป็นเช่นนี้ไม่ใช่เฉพาะความประพฤติปฏิบัติทั่วไป แต่รวมถึงความหมายของหลักด้วย ตามธรรมดาใครจะพูดว่าอะไร เป็นอะไรอย่างไร ก็ต้องเรียนรู้ทำความเข้าใจสิ่งนั้นให้ชัดเจนเสีย ก่อน แต่หลักธรรมต่างๆ ถูกคนทั้งหลายอ้างชื่อ ใช้เรียกและพูด ถึงกันเป็นคำสามัญและบางครั้งก็พร่ำเพรื่อ ถ้าผู้ใช้คำนั้นๆ จะ หวนคิดสำรวจตนเองขึ้นมาว่า ศัพท์ธรรมที่ตนใช้อยู่ในความหมาย ที่ต้องการขณะนั้น ตนได้ศึกษาทำความเข้าใจในความหมายโดย วิธีการและจากแหล่งที่แน่ใจว่าถูกต้องแล้วหรือไม่ หรือนึก

เพียงว่า ตนเข้าใจความหมายจริงๆ หรือไม่ ก็อาจจะต้องชะงัก ขึ้นมาทันที ถ้าปรากฏว่าเราไม่เข้าใจหรือไม่แน่ใจ หรือเข้าใจ เลื่อนลอยตามๆ กันมาก็หมายความว่า เรายังไม่ได้ก้าวไปไหน เลย ในด้านทัศนคติมูลฐานเกี่ยวกับการใช้สติปัญญา ซึ่งจะเป็น ที่มาแห่งความเจริญก้าวหน้าของวิทยาการ เพราะแสดงว่าเรา ยังคงติดอยู่พอใจอยู่แค่ส่วนที่ผิวเผินของสิ่งทั้งหลาย แม้แต่ที่ ตนต้องเกี่ยวข้องใช้อยู่เป็นประจำ ความใฝ่ในตัวปัญญาที่แท้จริง ถึงตัวความจริงยังไม่ มีหลักธรรมเหล่านี้ติดพันมากับประวัติของ ตัวเรา (ชาติเรา) แทรกอยู่ในวัฒนธรรมของเรา ถ้าจะเข้าใจตัวเรา ให้ชัดก็ต้องเข้าใจความหมายของหลักธรรมเหล่านี้ด้วย เรา จะดำเนินต่อไปได้ดีที่สุด ก็ต้องจัดการกับตัวเราเองให้ดีที่สุด จะ จัดการกับตัวเราได้ดีที่สุด ก็ต้องรู้จักเข้าใจตัวเองให้ชัดเจนที่สุด ซึ่งรวมถึงเข้าใจหลักธรรมที่เรายึดถือกันมาด้วย

ชาวต่างประเทศที่เข้ามาวิจัยเรื่องราวเกี่ยวกับสังคมไทย นั้นมีมาก เป็นธรรมดาที่การวิจัยนั้นมักพาดพิงถึงเรื่องหลักธรรม ที่คนไทยยึดถือด้วย ผลก็คือหลักธรรมที่เข้าไปรวมอยู่ในเรื่องที่ วิจัยนั้น ถูกพิจารณาในความหมายที่อ้างกันอย่างผิวเผินทั่วไป จริงอยู่ผู้นั้นย่อมมองเห็นตัวเราชัดกว่าในบางกรณี และวิธีการ วิจัยของเขาทำอย่างเป็นระเบียบและมีเหตุผล แต่ต้องไม่ลืมว่า เมื่อเขาวิจัยนั้น เขามักเอาตัวเขาเข้ามาเทียบ บางทีตัวของเขาเอง

นั้นเขาก็ไม่เข้าใจจริง อีกอย่างหนึ่ง คนไม่จำเป็นต้องเดินไปสู่จุดหมายเดียวกันด้วยวิธีเดียวกัน นอกจากนั้น ในเมื่อมีผู้อื่นชี้จุดให้ ครั้นสะดวกใจแล้ว ตัวเราเองย่อมจะศึกษาจุดนั้นต่อไปได้ละเอียดชัดเจนกว่าผู้ชี้ การวิจัยของชาวต่างประเทศนั้นมิประโยชน์ การที่จะชี้ให้เป็นประโยชน์ ก็คือ เราควรจะวิจัยต่อไปให้เลยออกไปลึกซึ่งละเอียดแน่ชัดยิ่งขึ้นไป แต่ภาพที่มองเห็นบ่อยก็คือ คนของเราเอ๋ยอ้างถึงความคิดเห็นซึ่งเป็นผลจากการวิจัยของชาวต่างชาตินั้น โดยที่อาการแสดงออกมิได้สื่อให้เห็นว่า ได้ใช้ความคิดอย่างจริงจังในเรื่องที่ตนเอ๋ยอ้างถึงเลย ถ้าเป็นเช่นนั้น เราก็คงจะต้องเป็นผู้ตาม หรือพูดให้แรงว่า เป็น ทาสทางปัญญา อยู่เรื่อยไป

ซากเก่าที่ทำให้หลงติเตียนกันเอง

มีตัวอย่างหลักธรรมหลายข้อที่อ้างหรือพูดถึงกันบ่อยๆ โดยมีได้ศึกษาความหมายให้แน่ชัดลงไปก่อน และความหมายที่เข้าใจหรือนึกถึงในเวลาอันนั้น ไม่ค่อยถูกต้องตามความเป็นจริง เป็นเหตุให้เกิดทัศนคติไม่ดีต่อธรรมเหล่านั้น และเป็นเหตุให้ยกเป็นข้อโจมตีกันได้ เช่น

เมตตา แทนที่จะรู้ว่าเป็นหลักธรรมสำหรับปลูกฝังทัศนคติที่ดีต่อกันเพื่อการอยู่ร่วมกันด้วยดีในระหว่างเพื่อนมนุษย์ กลับ

เป็นเรื่องสำหรับปิดความรับผิดชอบไปให้ผู้ใหญ่หรือสำหรับอ้างเพื่อช่วยลูกน้อง

อุเบกขา แทนที่จะรู้ว่าเป็นหลักธรรมสำหรับดำรงความเที่ยงธรรมและความหนักแน่นมั่นคง กลับเป็นเครื่องอ้างสำหรับการนิ่งเฉย ไม่สนใจ หรือปิดความรับผิดชอบ

กตัญญู แทนที่จะรู้ว่าเป็นธรรมสำหรับรู้จักคุณค่าแห่งความดีของผู้อื่นแล้วช่วยต่อเติมเสริมความดีหรือคุณค่านั้นให้เพิ่มยิ่งขึ้น บางทีก็กลายเป็นเครื่องมือสมคบกันระหว่างเจ้าหน่อกับลูกหนี้

สันโดษ แทนที่จะรู้ว่าเป็นธรรมสำหรับตัดความฟุ้งเฟ้อสำร่าย ป้องกันความฟุ้งซ่าน เห็นห่างจากหน้าที่และความทุจริต กลับเป็นเครื่องอ้างสำหรับละเลยภารกิจ และไม่เคยรู้เลยว่าอีกด้านหนึ่ง ความไม่สันโดษก็เป็นคุณธรรมที่สำคัญยิ่งเหมือนกัน

ผู้ที่อ้างถึงสิ่งใดโดยไม่ได้ตระหนักว่าตนได้ศึกษาสิ่งนั้นอย่างสมควรแล้ว ย่อมแสดงถึงการขาดความรู้สึกรับผิดชอบ และขาดความเฝ้ปัญหาที่แท้จริง นอกจากนี้ ขอเสนอให้ศึกษาคิดค้นอย่างจริงจังถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดคำปรัมปราพร้อมความหมายของมัน เช่น

‘คนธัมมะธัมโม’ แทนที่จะหมายถึงคนที่ดำรงธรรม ปฏิบัติ

หน้าที่ของตนครบถ้วนไม่บกพร่อง กลับกลายเป็นหมายถึงคน
คร่ำครี ถอนตัวหรือประพฤติดุกรรมด้วยปาก

‘แพ้เป็นพระชนะเป็นมาร’ มุ่งความหมายแท้จริงอย่างไร
การนำมาใช้อ้างกันมีผลดีผลเสียอย่างไร ควรแก้ทัศนคติอย่างไร
เพราะพระพุทธเจ้ามีแต่ทรงชนะมาร ไม่เคยแพ้ มารเป็นผู้แพ้
ฝ่ายเดียว

‘แข่งอะไรแข่งได้ แข่งบุญแข่งวาสนาแข่งไม่ได้’ เกิด
มาอย่างไร ควรใช้เพียงใด เพราะตามหลักกรรมมุ่งให้เพียรพยายาม
แก้ไขปรับปรุงตนเอง เข้าสู่ผลสำเร็จด้วยการลงมือ กระทำ
มุ่งให้แข่งกับงานและแข่งกับตนเอง ไม่ได้มุ่งให้คนคอยคิดแข่ง
คนอื่น

ข้อสำคัญอย่างหนึ่ง ในการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยว
กับหลักธรรม นอกจากการศึกษาให้รู้ความหมายที่ถูกต้อง ก็คือ
การดำเนินถึงวัตถุประสงค์ หรือจุดหมายของการปฏิบัติธรรมข้อ
นั้นๆ เพราะหลักจริยธรรมทุกข้อ สอนไว้เพื่อนำไปสู่จุดหมาย ถ้า
ปฏิบัติโดยขาดความตระหนักในจุดหมาย ย่อมกลายเป็นความ
มกมายและเกิดผลเสียหายนได้ เช่น อดทน ก็ไม่ใช่อดทนเข้าไว้
เฉยๆ แต่อดทนต้องมีเพื่ออะไรด้วย เช่น เพื่อให้หน้าตาเข้าถึงผล
สำเร็จที่ต้องการได้ในที่สุดเป็นต้น

จุดที่พลาดและล้มเหลว ของพวกเก่าและพวกใหม่

ปัจจุบันดูเหมือนจะตระหนักกันแล้วว่า อารยธรรมตะวันตก
ถ้ายิ่งเล่นต่อไปในอาการและทิศทางเช่นนี้ จะไปสู่หายนะ
ในเวลาเดียวกัน ทางฝ่ายเราเองก็รู้สึกว่เท่าที่เป็นมาไม่เจริญ
ก้าวหน้าเท่าที่ควร อะไรเป็นความผิดพลาดหรือสาเหตุของ
ความล้มเหลวของทางสองสายนี้

ในความเห็นของผู้เขียนว่า อารยธรรมตะวันตกล้มเหลวใน
ส่วนที่เน้นเอาตัวตนเป็นแรงจูงใจในการกระทำ หรือในการสร้าง
สรรค์ต่างๆ และผิดหวังในการไฝ่แสวงธรรมปัญญา ส่วนความ
ผิดพลาดฝ่ายเรา ได้แก่ การไม่นำเอาเป้าหมายของจริยธรรมออก
มาแสดงให้ชัด ความคลุมเครือในเรื่องจุดหมายปลายทางของ
จริยธรรม ทำให้ขาดแรงจูงใจในการกระทำ เรามักพูดถึงความ
มุ่งหมายของการประพฤติกีลธรรมกันเพียงเพื่อความสงบสุขของ
สังคม

จริงอยู่ ความสงบสุขในสังคมจะมีได้คนจะต้องมีศีลธรรม
แต่จุดมุ่งหมายของการประพฤติกีลธรรมจะต้องไม่อยู่เพียง
แค่นั้น เมื่อวินิจฉัยตามหลักพุทธศาสนา ศีลย่อมมีเพื่อประโยชน์

แก้สมาธิ และนำไปสู่ปัญญา จุดหมายอันสูงที่ทำให้เกิดความไฝ
ธรรม ไฝแสวงปัญญา และสัจจะเพื่อคุณค่าที่แท้จริงนี้แหละจึง
จะเป็นแรงจูงใจให้หลุดพ้นต่อไปจากชั้นศีลธรรมและช่วยให้
ศีลธรรมเองมั่นคงด้วย แต่เพราะไม่มีแรงจูงใจนี้ ในที่สุดแม้แต่
การประพฤติศีลเองก็มีการเน้นการย่ำตัวพยัญชนะในพิธี
หาได้มีการปฏิบัติเคร่งครัดจริงไม่ ภาพนี้เห็นได้ชัดโดยไม่ต้อง
บรรยาย

อะไรควรเป็นที่หมายของชีวิต (ทั้งส่วนตนและสังคม)

คนสมัยนี้จำนวนมากคงบอกว่า ความสุขเป็นที่หมายของ
ชีวิต แต่ในทัศนะของผู้เขียนบทความนี้เห็นว่า ถ้าหมายถึงความ
สุขอย่างที่เราเข้าใจกันทั่วไปแล้ว อันนั้นไม่ใช่ที่หมายของชีวิต เพราะ
ทั้งไม่ถูกต้อง ไม่เป็นจริง และไปไม่ได้ไม่ตลอด หรือไม่มีทางสำเร็จ
ทั้งชีวิตบุคคลและสังคม สิ่งที่จะต้องแสวงหาหรือที่หมายอันถูก
ต้องของชีวิต คือ ความเป็นอิสระของบุคคลและของสังคม ที่ทำให้
พร้อมที่จะมีความสุขหรือไม่สุขได้ตามความต้องการและดำรงอยู่
ได้อย่างดีอย่างไม่มีทุกข์ โดยไม่ต้องขึ้นต่อความสุข ความสุข
เป็นผลพลอยได้ หรือผลได้ในระหว่าง และผลที่ขึ้นต่อความพอ

ใจ ความเป็นอิสระอันเกิดจากธรรมปัญญา ทำให้สร้างสุข เสวย
สุขได้ดี และไม่ทำให้ความสุขกลายเป็นทุกข์โทษ เรื่องนี้จะ
ต้องพูดกันอีก.

หมายเหตุ : พิมพ์ครั้งแรกในบันทึกการสัมมนา 'อุดมคติของคนหนุ่มสาว'
๒๔-๒๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๔ ณ วัดอุโมงค์ เชียงใหม่
มูลนิธิโกมลคีมทอง จัดพิมพ์ พิมพ์ครั้งที่สอง รวมอยู่ในหนังสือ
'ค่านิยมแบบพุทธ' สำนักพิมพ์ เทียนวรรณ จัดพิมพ์ กุมภาพันธ์
พ.ศ. ๒๕๒๗

คุณประโยชน์แห่งธรรม

ขอถวายพระพรแด่สมเด็จพระปิณฑิตรา ขออำนาจพระแต่ท่านผู้มีเกียรติและสาธุชนทั้งหลาย

อาตมาขอร่วมอนุโมทนาต่อการประกอบกุศลในมงคลสมัยแห่งการเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดอาคารธรรมสถานครั้งนี้ 'ธรรมสถาน' นั้น อาตมาขอแปลว่า สถานที่แสวงหาและศึกษาธรรมอย่างหนึ่ง และว่าสถานที่เผยแพร่และแจกจ่ายธรรมอย่างหนึ่ง ในเมื่อธรรมสถานนี้ เป็นกิจการส่วนหนึ่งของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย บริการของธรรมสถานทั้งสองอย่างที่กล่าวมานั้น จึงคงจะมุ่งอำนาจให้แก่ชาวมหาวิทยาลัยเป็นสำคัญ

ธรรมะนั้นเป็นสาระสำคัญของความเป็นมนุษย์ ธรรมะทำให้ชีวิตดีงามมีคุณค่า ธรรมะทำให้สังคมมนุษย์ดำรงอยู่ได้ด้วยดี ธรรมะจึงจำเป็นสำหรับคนทุกคนทุกหมู่

มองดูอย่างง่าย ๆ แม้แต่มนุษย์ในป่าดงหรือถิ่นห่างไกล ที่เราเรียกว่าคนเถื่อนไร้การศึกษา ถ้าเขามีธรรม เช่น เป็นคนอ่อนโยน ไม่ดุร้าย ใฝ่สงบ มีจิตเอื้อเฟื้อ ชอบช่วยเหลือ ใจซื่อ รู้เหตุผล เป็นต้น ชุมชนของเขาก็สามารถอยู่ร่วมกันด้วยดี เป็นหมู่ที่งาม มีความสุขได้

ถ้าคนมีการศึกษาในถิ่นเจริญจะเดินทางเข้าไปในถิ่นของคนล้าหลังเหล่านั้น ก็คงประสบการต้อนรับ มีความปลอดภัย ได้รับความสุขสบายใจ คนไร้การศึกษามีธรรม ยังได้รับประโยชน์แก่พวกตน และมีประโยชน์แก่คนพวกอื่นถึงเพียงนี้ ถ้าคนเจริญผู้ได้รับการศึกษาแล้วมีธรรมด้วย ก็จะสร้างสรรค์ประโยชน์สุขได้ยิ่งกว่านั้นอีกมากมาย

ในทางตรงข้าม ถึงแม้เป็นคนในถิ่นที่เรียกว่าเจริญ มีการศึกษาดี แต่ถ้าขาดธรรมก็หาความสงบสุขได้ไม่ แม้แต่คนเถื่อนไร้การศึกษา เข้ามาในถิ่นของคนเจริญที่ขาดธรรมก็ประสบแต่ความทุกข์ยากเดือดร้อน และกลับออกไปด้วยความชอกช้ำ

การศึกษาที่ดีต้องมีธรรม

คนมีการศึกษาและมีธรรมด้วยจึงจะเป็นประโยชน์แท้จริง ดังนั้น การศึกษาที่ดีจึงต้องมีธรรม แต่ถ้าจะพูดให้ถูกต้องแท้จริงแล้ว ความมีธรรมนั้นแหละคือความมีการศึกษาที่ดี ทั้งนี้เพราะ

ว่า คุณค่าพื้นฐานของการศึกษาอยู่ที่แก้ปัญหาของมนุษย์ได้ ปัญหาทั้งปวงของมนุษย์รวมอยู่ในคำว่า ‘ทุกข์’ เมื่อมีทุกข์เรารู้สึกว่า แม้จะได้เล่าเรียนวิชาการต่างๆ ว่าเป็นอันมาก แต่ถ้าไม่นึกถึงธรรม ก็แก้ปัญหาในใจของตนเองไม่ได้ สังคมที่วุ่นวายแล้ว แต่เมื่อขาดธรรม ก็ปรากฏว่า มีความเดือดร้อนวุ่นวาย เต็มไปด้วยการเบียดเบียนและความทุกข์ ผู้ได้เล่าเรียนศึกษาแล้ว แต่ไร้ธรรม แทนที่จะนำเอาศิลปวิทยาและความชำนาญมาจัดเจนไปใช้ในทางก่อประโยชน์สุข กลับใช้ศิลปวิทยา และความจัดเจนนั้น ก่อความทุกข์ยากเดือดร้อนแก่คนอื่น ๆ มากขึ้น เมื่อการศึกษาเป็นเหตุก่อปัญหาเสียเองแล้ว จะถือว่าเป็นการศึกษาที่แท้จริงหาได้ไม่

ส่วนคนที่มีธรรมย่อมแก้ปัญหาการจัดความทุกข์ภายในของตน ทำจิตใจให้สงบผ่อนคลายมีความสุขได้ สังคมของคนมีธรรม อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข เมื่อชาวมหาวิทยาลัยดำรงอยู่ในธรรม บรรยากาศภายในสถาบันย่อมเรียบรื่น เกื้อกูลแก่การศึกษาเล่าเรียน และการปฏิบัติกิจหน้าที่ทุกอย่าง ความสัมพันธ์ระหว่างครูอาจารย์กับครูอาจารย์ ระหว่างครูอาจารย์กับนิสิต และระหว่างนิสิตกับนิสิตเป็นต้น ย่อมเป็นไปด้วยเมตตาและไมตรี ทำให้ทุกคนมีความสุขสดชื่น และช่วยให้งานกิจการทั้งหมดดำเนินไปด้วยดี

ผู้ที่ได้เล่าเรียนสำเร็จมีการศึกษาแล้ว เมื่อเป็นผู้มีธรรมก็ย่อมนำเอาศิลปวิทยา และความจัดเจนของตนไปปฏิบัติโดยซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ ทำงานสร้างสรรค์ประโยชน์สุขให้สำเร็จสมความมุ่งหมายของวิชาการที่ได้ศึกษา แก้ปัญหาของตน และบำบัดทุกข์ของสังคมได้ การศึกษาที่มีธรรมกำกับจึงนับได้ว่าเป็นการศึกษาที่แท้ คนที่มีทั้งการศึกษาและมีทั้งธรรมะ จึงเรียกได้ว่า ผู้มีการศึกษาที่แท้จริง

ดังที่พุทธศาสนาเรียกว่า บัณฑิต แปลว่า ผู้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา มีพุทธภาษิตกำกับว่า วิชชาจรณสมบัตินโน โส เสฏโฐ เทวमानุโส **ผู้ถึงพร้อมด้วยความรู้และความประพาส คือผู้ประเสริฐสุดในหมู่มนุษย์และมวลเทพ** และบาลีอีกแห่งหนึ่งแปลได้ความว่า เล่าเรียนสำเร็จวิทยาก็ย่อมหาเกียรติได้ แต่ฝึกอบรมด้วยจริยธรรมแล้วต่างหาก จึงจะสบสันติ

มนุษย์ได้ชื่อว่าเป็นสัตว์ประเสริฐ มนุษย์มีวัฒนธรรม มีอารยธรรม ซึ่งได้สร้างสรรค์ สังคม และสืบทอดกันมา ถือว่าเป็นเครื่องหมายของความเจริญ การสร้างสรรค์วัฒนธรรมและอารยธรรมขึ้นนั้น ว่าโดยสาระสำคัญ ก็ย่อมมุ่งเพื่อให้มนุษย์เกิดปัญญาหรือปรีชาญาณ ที่จะเข้าถึงความจริง และเพื่อความดีงามให้เป็นที่ไปในสังคมมนุษย์ ความจริงและความดีงามนั้น เรียกสั้นๆ ด้วยคำเดียวว่า ‘ธรรม’ ธรรมจึงเป็นแก่นสาร

หรือเป็นสาระสำคัญของวัฒนธรรมและอารยธรรม ถ้าไม่มีธรรม เป็นแกนร้อยตรึงไว้และไม่มีธรรมเป็นเป้าหมาย วัฒนธรรมและอารยธรรมก็คงไร้ความหมายหมดสิ้น หรืออาจกลับก่อโทษภัย แก่มนุษย์กลายเป็นหายนธรรมไปก็ได้

ตลอดประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน มนุษย์ต่างถิ่นต่างสมัยได้ตั้งสถาบันที่มีชื่อและมีรูปแบบต่างๆ ขึ้นมา ทำหน้าที่ธำรงรักษา ถ่ายทอดวัฒนธรรมและอารยธรรมสืบต่อกันมา มนุษย์ในสมัยปัจจุบันมีมหาวิทยาลัยเป็นสถาบันหลักอย่างหนึ่งสำหรับทำหน้าที่บำรุงรักษา พัฒนา สืบทอดวัฒนธรรมของชาติ และอารยธรรมของมนุษยชาติ

มนุษย์ในยุคที่มีมหาวิทยาลัยนี้เป็นผู้สืบทอดรวมแห่งงาน สืบส่งถ่ายทอดทางวัฒนธรรม และอารยธรรมของมนุษย์ในอดีตทั้งหมด จึงนับว่าเป็นผู้มีเครื่องมือพร้อมบริบูรณ์ที่สุดสำหรับจะนำมนุษย์ให้เข้าถึงธรรม ที่จะยังธรรมให้เป็นไปในสังคม แต่การจะสำเร็จเช่นนี้ได้ ก็ต่อเมื่อมหาวิทยาลัยตระหนักรู้ถึงหน้าที่ของตนที่สัมพันธ์กับธรรม มองเห็นธรรมเป็นแกนนำและเป็นเป้าหมายรวมแห่งภารกิจทั้งหมดของตน

หากเป็นเช่นนั้น การทำหน้าที่ด้านต่างๆ ของมหาวิทยาลัย ไม่ว่าจะเป็นการส่งเสริมและบริการทางวิชาการก็ดี การฝึกปรีชาทางศิลปก็ดี การดำเนินงานวิจัยต่างๆ ก็ดี การทะนุบำรุงศิลป-

วัฒนธรรมก็ดี ก็จะดำเนินไปอย่างมีพลังมีชีวิตชีวา สมบูรณ์ด้วยความหมาย ไม่กลายเป็นชิ้นส่วนที่กระจัดกระจายเรี่ยรายไร้สัมพันธ์ และไม่เป็นเพียงเครื่องมือสำหรับรับใช้ความมุ่งหมายชั่วคราวช่วยยามในทางการเมือง เป็นต้น

ธรรมะเป็นเครื่องวัดความสำเร็จ

ยิ่งกว่านั้น วัฒนธรรมและอารยธรรมที่บรรพบุรุษมนุษยชาติได้สั่งสมสืบทอดมา ก็จะมีบังเกิดผลลงอกเงย ไม่ว่างเปล่าเป็นหมันเสีย อาจกล่าวได้โดยไม่ผิดว่า ธรรมะ ซึ่งหมายถึงการนำมนุษย์เข้าถึงความจริง และการยังความดีงามให้เป็นไปในสังคมนี้ เป็นเครื่องวัดหรือเป็นตัวกำหนดความสำเร็จผลที่แท้จริงแห่งวัตถุประสงค์ทั้งหมดของมหาวิทยาลัยและการมีมหาวิทยาลัย

เท่าที่กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นว่า ธรรมะมีคุณค่าแม้ต่อชาวมหาวิทยาลัยเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตาม เมื่อมองในทางปฏิบัติ คุณค่าของธรรมย่อมขึ้นกับความต้องการ กล่าวคือ ความต้องการธรรมเป็นเครื่องบ่งชี้คุณค่าของธรรม แต่บางครั้งความต้องการ อาจมีอยู่ โดยที่ผู้มีความต้องการไม่รู้ตัวว่าตนมีความต้องการก็ได้ เหมือนอย่างคนจำนวนมากไม่รู้ตระหนักถึงคุณค่าของอากาศที่ตนหายใจหล่อเลี้ยงชีวิต ความต้องการธรรมนั้นมักแสดงออกมาให้เห็นในบางโอกาส และบางส่วนบางแง่ที่ขาด

แคลนเช่นบางคราวมีคนร่ำร้องหาความชอบธรรม ความเป็นธรรม ความยุติธรรม บางแห่งเราเห็นคนต้องการเมตตาธรรม ไม่ตรีธรรม มนุษยธรรม บางที่เรารู้สึกกันว่าสังคมต้องการศีลธรรม สุจริตธรรม สันติธรรม บางคนว่า เขาต้องการขันติธรรมและคารวธรรมรวมทั้งธรรมอื่นๆ ที่ไม่ได้ลงท้ายด้วยคำว่าธรรม เช่น เสรีภาพ ความเสมอภาค ความเผื่อแผ่แบ่งปัน สติสัมปชัญญะ สมาธิ และปัญญา เป็นต้น ตลอดจนต้องการลัทธิธรรม

เมื่อใดคนตระหนักว่าตนต้องการธรรม เมื่อนั้นก็ย่อมมองเห็นคุณค่าของธรรม อย่างไรก็ตาม บางทีคนรู้ตัวแล้วว่าตนต้องการธรรม แต่ก็ไม่รู้ว่าธรรมนั้นๆ คืออะไร และไม่รู้ว่าจะทำให้ธรรมนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร เช่น รู้ว่าตนต้องการความยุติธรรม ความเสมอภาค เสรีภาพ สันติภาพ และลัทธิธรรม รู้ว่าตนต้องการความเพียร ศรัทธา สมาธิ เป็นต้น แต่ไม่รู้ความหมายที่แท้จริง ความมุ่งหมายและวิธีปฏิบัติที่จะให้ธรรมเหล่านั้นเกิดขึ้น

ดังนั้น การปลูกเตือนให้สำนึกถึงความต้องการธรรมที่ดี การช่วยแนะนำให้รู้จักความหมาย ความมุ่งหมายและวิธีที่จะทำให้ธรรมทั้งหลายเกิดมีขึ้นก็ดี จึงเป็นหน้าที่ของบุคคลและสถาบันทั้งปวงที่รับผิดชอบในการที่จะยังธรรมให้เป็นไปในสังคม

สำหรับชาวมหาวิทยาลัยนั้น ในเมื่อธรรมะมีคุณค่าดังได้

กล่าวแล้ว คือ ช่วยให้มีชีวิตส่วนตัวของแต่ละบุคคลมีจิตใจผ่องใส สงบสุข แก้ปัญหาภายในของตนได้ ช่วยให้ชีวิตที่สัมพันธ์กันของส่วนรวมมีบรรยากาศอันเกื้อกูลแก่การเล่าเรียนศึกษา แสดงวิชาการ และการปฏิบัติหน้าที่การทำงานทั่วไป ช่วยให้ผู้ที่ได้รับการศึกษา แล้วนำศิลปวิทยาและความชัดเจนไปใช้โดยสุจริต บังเกิดประโยชน์สุขแก่ชีวิตและสังคมอย่างแท้จริง และที่สำคัญยิ่งคือ ช่วยให้มหาวิทยาลัยเป็นสถาบันซึ่งทำหน้าที่รับใช้ธรรม ช่วยยังธรรมให้เป็นไปในสังคม สมตามความรับผิดชอบของตนต่อสังคมและต่อมนุษยชาติ น่าจะย้ำไว้ด้วยว่า **การรับใช้ธรรมนี้แหละ คือ หน้าที่โดยชอบธรรมของมหาวิทยาลัยและของชาวมหาวิทยาลัยทุกคน เพราะเมื่อรับใช้ธรรม ก็จะได้รับใช้สังคมด้วย และการรับใช้สังคมนั้น ก็จะเป็นไปอย่างถูกต้องไม่ผิดพลาดด้วย**

ถ้าถือว่าธรรมสถานเป็นที่ซึ่งมหาวิทยาลัยมอบหมายให้เป็นตัวแทน สำหรับทำหน้าที่เกี่ยวกับธรรมแก่ชาวมหาวิทยาลัยแล้ว ก็น่าจะเห็นว่าหน้าที่ปลูกสำนึกให้ตระหนักถึงความต้องการธรรม และการช่วยชี้แนะให้รู้ที่ธรรมนั้นๆ คืออะไร ธรรมนั้นๆ จะเกิดมีขึ้นได้อย่างไร นี่แหละคือการกิจอันชอบธรรมและเหมาะสมยิ่งของธรรมสถาน ซึ่งหากทำได้สำเร็จเช่นนั้น ธรรมสถานก็จะมีคุณค่าเสมือนเป็นตราของมหาวิทยาลัย

ในมงคลสมัยนี้ อาตมภาพขอร่วมอนุโมทนาอังกุณพระรัตนตรัย อำนวยพรให้ธรรมสถานของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เจริญงอกงามในการบำเพ็ญกิจทางธรรม สำเร็จผลสมความมุ่งหมาย ดำรงภาวะเหมือนเป็นส่วนจิตใจที่สงบสุขเยือกเย็น ผ่องใสภายในกายอันแข็งแรง คือ กิจการส่วนรูปธรรมของมหาวิทยาลัยแผ่ธรรมานุภาพช่วยให้ชีวิต คือชาวมหาวิทยาลัยทั้งมวลมีความสดชื่นร่มเย็น ประสบประโยชน์สุข เพิ่มพูนด้วยความดีงาม พร้อมทั้งแพร่กระจายความดีงามและประโยชน์สุขนั้น ให้ขยายกว้างออกไปในหมู่ชนและสังคมส่วนรวมตลอดกาลนาน.

หมายเหตุ : สัมโมทนียกถาในมงคลสมัยที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดอาคารธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๓ สิงหาคม ๒๕๒๓ ตีพิมพ์ครั้งแรกในรายงานประจำปี ๒๕๒๓ ของธรรมสถาน ครั้งที่สองรวมอยู่ในหนังสือ 'ลักษณะสังคมพุทธ' จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง พ.ศ.๒๕๒๗

ศาสนาจำเป็น สำหรับคนหนุ่มสาว?

ถ้าพิจารณาในทางสังคม ปัญหานี้ก็ไม่สู้ยาก คนทุกคนไม่จำเพาะคนหนุ่มสาวเท่านั้นที่ต้องเกี่ยวข้องกับสังคม เมื่อเกี่ยวข้องกับสังคมก็ย่อมมีกิริยาและปฏิกริยาต่อกันกับสังคม โดยเป็นผู้กระทำต่อสังคมฝ่ายหนึ่ง และเป็นผู้ได้รับการกระทำจากสังคมฝ่ายหนึ่ง

ศาสนาเป็นส่วนประกอบและเป็นบ่อเกิดอันสำคัญของวัฒนธรรม ชีวิตของบุคคลที่เจริญเติบโตขึ้นมาในสังคมย่อมเป็นผลของการฝึกอบรมที่สืบเนื่องมาจากศาสนาด้วย และบุคคลนั้นย่อมอาศัยผลแห่งการอบรมนั้นเอง เป็นอุปกรณ์ในการดำรงชีวิต และนำผลแห่งการฝึกอบรมนั้น มาแสดงออกต่อสังคม ส่วนใน

ฝ่ายสังคม การฝึกอบรม และองค์ประกอบต่างๆ ในทางสังคม ที่เป็นเครื่องหล่อหลอมชีวิตของบุคคลนั้นก็ดี การกระทำของบุคคลทั้งหลายอื่นผู้ร่วมสังคมที่แสดงออกต่อบุคคลนั้นก็ดี สภาพและลักษณะของสังคมที่บุคคลนั้นดำรงชีวิตอยู่ก็ดี ล้วนเป็นผลที่ศาสนาได้มีส่วนบันดาลให้เกิดขึ้น หรือช่วยชักนำให้เป็นไปด้วยทั้งสิ้น ความที่ศาสนาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับบุคคล จึงเป็นเรื่องธรรมดาสามัญเสียจนบุคคลแทบไม่รู้ลึกถึงคุณค่า

ความข้อนี้อาจมีส่วนที่เปรียบได้กับอากาศที่แวดล้อม ซึ่งมนุษย์ใช้หายใจหรือ หย่อนลงมาเหมือนน้ำที่ใช้บริโภค โดยปกติเป็นของหาง่าย หรือไม่ต้องหา แม้จำเป็นก็เหมือนไม่สำคัญ ต่อเมื่อใดเกิดเหตุขาดแคลนหรือเสียคุณสมบัติปกติไป มนุษย์จึงจะรู้สึกถึงความเดือดร้อน และมองเห็นคุณค่าของมัน ที่ไม่มีราคาหรือราคาต่ำต้อยว่า มีค่าแม้กว่าเพชร กว่าทองคำ ในแง่นี้ ศาสนาจึงเป็นสิ่งจำเป็นใน การเป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งแห่งการดำรงชีวิตของบุคคล จำเป็นในการที่จะเข้าใจสังคมที่ตนดำรงชีวิตอยู่ และจำเป็นสำหรับการเข้าใจตัวของตัวเองอย่างแท้จริง

ถ้าพิจารณาในแง่ความหมายต่อชีวิตจิตใจอันเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับตนเองเป็นพิเศษ ศาสนาย่อมเป็นเครื่องกำหนดความเข้าใจของบุคคล ต่อคุณค่า และจุดหมายของชีวิต และย่อมมีส่วนบันดาลแม้แต่แนวความคิดในศาสนาใหม่ของผู้ที่

ปฏิบัติศาสนาซึ่งมีอยู่เดิมในสังคมของตน แล้วคิดสร้างคุณค่า และจุดหมายของตนขึ้นมาใหม่

นิยามคำว่า ศาสนา

ในแง่นี้ ควรพิจารณากันใหม่แต่เริ่มต้น คำว่า 'ศาสนา' ในที่นี้ คงมิใช่ศาสนาในความเข้าใจของบุคคลผู้ใดผู้หนึ่งโดยเฉพาะ และคำว่าคนหนุ่มสาวในที่นี้ คงมิได้หมายเพียงคนหนุ่มสาวที่เป็นนิสิตนักศึกษา หรือที่อ่านหนังสือเล่มนี้เท่านั้น จนถึงบัดนี้ ยังไม่ปรากฏว่า มีบุคคลผู้ใดสามารถให้นิยามคำว่า 'ศาสนา' ลงได้เป็นอย่างดีอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ยอมรับนับถือทั่วกันเป็นที่แน่นอน

สำหรับชาวบ้านและนักศึกษาบางคน ศาสนา หมายถึง พิธีกรรมต่างๆ นักบวชผู้ประกอบพิธีกรรม และวัดอันเป็นศาสนาที่ประกอบพิธีกรรมเหล่านั้น

สำหรับศาสนิกชนบางคน ศาสนา อาจหมายถึงคำสั่งสอนของพระศาสดาที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ต่างๆ

สำหรับนักวิทยาศาสตร์ผู้ยิ่งใหญ่บางคน ศาสนาอาจหมายถึงความรู้สึกซาบซึ้งดื่มด่ำในความเป็นไปอย่างมีระเบียบแห่งกฎเกณฑ์ต่างๆ ของธรรมชาติ อันเป็นแรงบันดาลใจให้เขายอม

พลีตนเพียรสืบค้นข้อเท็จจริงต่างๆ ในธรรมชาติเพื่อเข้าถึงจุดหมายที่ต้องการ และตีตรสแห่งสัจธรรมอันเป็นอมตะ

ศาสนาในความเข้าใจของคนหนึ่ง อาจไม่ใช่ศาสนาในความเข้าใจของคนอีกคนหนึ่ง และสิ่งที่มีใช้ศาสนาในความเข้าใจของคนหนึ่ง อาจเป็นศาสนาในความเข้าใจของคนอีกคนหนึ่ง ศาสนาในความเข้าใจของศาสนิกอาจไม่ใช่ศาสนาอย่างที่ปรากฏในคัมภีร์ และศาสนาที่เข้าใจตามคัมภีร์อาจไม่ใช่ศาสนาอย่างที่พระศาสนาทรงมุ่งสั่งสอน แต่สิ่งหนึ่งที่เหมือนกันสำหรับคนเหล่านั้นทุกคน คือ การไขว่คว้าและยึดถือเอาคุณค่าอย่างใดอย่างหนึ่งมาเป็นพลังนำทางในการดำรงชีวิต และชักจูงบัญชาการกระทำต่างๆ ของตน ท่ามกลางทะเลชีวิตที่เว้งว้าง ไม่รู้ต้นปลาย ขอบเขตตำแหน่งแห่งที่ ตลอดถึงความหมายแห่งตัวของตัวเอง

คนบางคนอาจกล่าวว่า เขาไม่พอใจกับศาสนาทุกศาสนา และประกาศตนเป็นผู้ไม่มีศาสนา แต่ในภาวะที่เข้าใจว่าตนไม่มีศาสนานั้นเอง อวิชชาได้ผลักดันให้เขาไขว่คว้าหาคุณค่าและจุดหมายขึ้นมาสำหรับตนเอง ตามระดับความรู้ความเข้าใจของเขาต่อความหมายของชีวิต ข้อนี้หมายความว่า เขามีศาสนาตามความหมายของเขาเอง ซึ่งไม่พ้นที่จะได้รับอิทธิพลจากศาสนาเดิมในวัฒนธรรมที่ได้ฝึกอบรมหล่อหลอมชีวิตเขาขึ้นมา และย่อมตรงกันกับศาสนาในใจของคนอื่นๆ ที่อยู่ในระดับใดระดับ

หนึ่งของวิวัฒนาการแห่งความเข้าใจทางศาสนา จะต่างกันก็แต่เพียงระดับแห่งตณฺหา มานะ และทิฏฐิเท่านั้น เรื่องจึงกลายเป็นว่า มนุษย์ปุถุชนทุกคนไม่เฉพาะคนหนุ่มสาวเท่านั้น ถ้ามีสติปัญญาพอรู้คิดได้ มีใช้คนสติวิปลาส ย่อมเป็นผู้มีศาสนาในรูปใดรูปหนึ่ง ปัญหาจึงไม่อยู่ที่ว่า ศาสนาจำเป็นสำหรับคนหนุ่มสาวหรือไม่ แต่อยู่ที่ว่าศาสนาที่เขาสมควรจะเป็นอย่างไร และเขาควรจัดการกับศาสนาที่มีอยู่นั้นอย่างไร

บุคคลผู้ไม่มีศาสนา คือ ไม่มีอย่างแท้จริง มีใช้เพียงไม่มี โดยความเข้าใจของตน ต้องเป็นผู้ที่ได้เข้าถึงความรู้แล้วอย่างแท้จริง จนพ้นสิ้นเชิงจากอวิชชา สามารถกล่าวยืนยันด้วยความจริงใจว่า ปราศจากความเคลือบแคลงสงสัยใดๆ ทั้งสิ้น ในเรื่องชีวิตของตน บุคคลเช่นนั้นนับว่าเป็นผู้ประเสริฐสุด หรือบุคคลในอุดมคติตามความหมายของพุทธศาสนา เพราะบุคคลนั้นเป็น 'พุทธ' ผู้ตื่นแล้ว พ้นจากหลับ และพ้นจากฝัน

จุดหมายสูงสุดของศาสนา

จุดหมายสูงสุดของศาสนา คือ ความรู้แจ้งที่ทำให้หมดอวิชชา ซึ่งทำให้พ้นจากความติดข้องยึดมั่นอยู่ในทฤษฎีใดๆ ศาสนาที่แท้จริงได้แก่ศาสนาที่นำไปสู่ความรู้นั้น และศาสนาเช่น

นี้เท่านั้น ที่สามารถทำบุคคลให้เป็นผู้ไม่มีศาสนาได้ หรือทำให้ศาสนาหมดความจำเป็นสำหรับบุคคลได้ จุดมุ่งหมายของศาสนาอย่างสามัญ คือ การทำให้มนุษย์มีความสุขศาสนาที่ดีตามความหมายสามัญจึงได้แก่ ศาสนาที่มีอุดมคติกับการปฏิบัติเพื่ออุดมคติที่ตรงกัน คือ ให้ความสุขทั้งระหว่างปฏิบัติ และเมื่อถึงจุดหมาย

ศาสนาที่เคลื่อนคลาดจากความหมายมากที่สุด ก็คือศาสนาหรือระบบความเชื่อถือความเข้าใจใดๆ แม้ที่เรียกกันว่า เป็นปฏิบัติกับศาสนา ซึ่งมีอุดมคติกับการปฏิบัติไม่ตรงกัน และซึ่งทำให้มนุษย์เกิดความยึดมั่นถือมั่นติดแน่นอยู่กับความคิดเห็นอย่างใดอย่างหนึ่ง จนไม่สามารถรับรู้ และทำความเข้าใจอย่างอื่นได้ และเที่ยวเล่นไปبيبับกับผู้อื่นให้มีความเห็นเหมือนกันกับตน

ศาสนาสำหรับคนหนุ่มสาว

สำหรับคนหนุ่มสาว ศาสนาน่าจะมีความสำคัญและจำเป็นเป็นพิเศษในข้อที่ว่า ชีวิตซึ่งกำลังจะย่างก้าวออกมาแสดงบทบาทของมันอย่างแท้จริงนั้น กำลังกำหนดความเข้าใจของมันต่อคุณค่าและจุดหมายต่างๆ ความเข้าใจเหล่านี้ย่อมเป็นตัวการที่

จะบันดาลลมหยาตทั้งปวงที่เขาจะแสดงสืบต่อไป เมื่อเช่นนี้ ตราบใดที่ยังไม่สามารถรู้ความจริงถึงที่สุด จนปราศจากอริชาถึงขั้นไม่มีศาสนาได้ ตราบนั้น การสร้างความเข้าใจต่อความหมาย คุณค่า และจุดหมายต่างๆ ให้ดีที่สุด ก็ย่อมเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง และความจำเป็นของศาสนาสำหรับคนหนุ่มสาวก็เกิดขึ้นโดยนัยนี้.

หมายเหตุ : ตีพิมพ์ครั้งแรกในคอลัมน์ คนหนุ่มรุ่นใหม่ ในนิตยสาร 'สังคมศาสตร์ปริทัศน์' ฉบับที่ ๒ ปีที่ ๘ กุมภาพันธ์-พฤศจิกายน ๒๕๒๑ สุชาติ สวัสดิ์ศรี บรรณาธิการ พิมพ์ครั้งที่ ๒ ในหนังสือ 'ค่านิยมแบบพุทธ' สำนักพิมพ์เทียนวรรณ จัดพิมพ์ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๓